

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

A névtelenség dicsérete

„A sauna tornácán a fedéllecek között fecskék fészkeltek, csicsergésük behallatszott a szobácskába reggeltől késő estig. Nem volt messze a kútgém sem, amelynek tetején mindig ott ült a beteg leány valamelyik gyöngéd kis barátja. Silja hallása annyira kifinomodott, vagy megzavarodott, hogy a fecskék csevegéséből értelmes szavakat hallott ki. (...) A fecskék voltak tehát legjobb pajtásai, mindig felvidították lelkét, és sohasem emlékeztették különleges helyzetére. Csak kiáltoztak neki onnan az ajtó mögül. Megtörtént ugyan, hogy egy-egy fecske egészen szokatlan helyre ült, az ablak keresztfájára, egy pillanatig függőleges helyzetben maradt, fehér hasa bevilágított a szobácskába. De ez csak valamilyen egyedülálló, a maga külön útjain járó madár volt, és semmit sem tudott a beteg leányról. Kis barátainak üdvözlétei és szavai láthatatlanul érkeztek hozzá.”

FRANS EEMIL SILLANPÄÄ: *Silja*¹

Szilágyi Ákosnak megjelent egy remek esszéje a *Korunk* 2017. áprilisi számában *A (hír)név átváltozásai* címmel. A hírnév, a hatalom, a „valakiság” megszerzésének személyiséget sorvasztó hatásáról szól. Ha az esszé lényegét próbáljuk megragadni, nem kevesebbet állít, mint hogy a „piaci csilaggá válásban, a piaci hírnévben és sikerben *egy személyes név márkanévvé, a szellemi létező dologgá, az eleven ember áruvá változik át, és elveszti minden vonatkozását az életre, saját életére is.* Azaz a személyes név átváltozása hírnévvé kivetkőzteti a nevet önmagából, és elidegeníti attól, akivel személy szerint az életben azonos.” (Kiemelés a szerzőtől.) Radikális kijelentések ezek a korunk teljes sebességgel őrlő sztár- és hírnévgépezetét tekintve. Merthogy napjaink, a kapitalizmus vallásának piaci ege alatt formálódó sztár- és

LAKATOS-FLEISZ KATALIN (1978, Nagykároly) irodalmár. Doktori tanulmányait Debrecenben és Finnországban végezte. Tanulmányt, esszét és könyvkritikát publikál.

ismertségkultusz ellen beszél első-sorban. A győztes státusáról, a valakivé válás üdvözítő pillanatáról, amelyben megigazulhatunk.

Még egy dolog érdekes, kiemelésre méltó az esszében. A hírnév *életellessége*, az tehát, amikor a hírnévben a saját, *személyes életünkre* való vonatkoztatási pontunkat veszítjük el. A szembeállítás paradoxnak tűnhet, hiszen korunk azt sugallja, hogy épp az ismertségben, a valakivé válásban találtuk meg magunkat. Valakik lettünk, nevet szereztünk, tehát önmagunk lettünk. Végre beérkeztünk. A siker, az elismertség egyfajta védőháló biztosít a semmibe, az ismeretlenségbe, a lúzerségbe való (vissza)zuhanás ellen.

1. Frans Eemil Sillanpää, *Silja. Egy régi családfa utolsó hajtása*, (ford. N. Sebestyén Irén), Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1967. Az idézetek ebből a kötetből valók.

A magyar közegben talán még kevésbé ismert finn író, Frans Eemil Sillanpää 1939-ben megjelent, Nobel-díjat kiérdemelt *Silja* című regénye (finnül: Nuorena nukkunut – azaz Elaludt fiatalon) jutott a fenti gondolatokról eszembe. A regény az 1900-as évek elejének finn társadalmában játszódik, és egy cselédlányról szól, aki miután árvaságra jutott, különböző gazdaházaknál kénytelen szolgálni. Időközben szerelembe esik egy hasonló korabeli fiúval, akitől néhány röpke találkozás után el kell válnia. Silja a regény végére, huszonkét évesen tüdőbajban meghal. Magára hagyatottan a gazda, Kierikka házának elhagyott, ámde csinosan berendezett szaunaszobácskájában. Azonban, ha jóval részletesebben mesélnénk el a cselekményt, a regényről akkor is elnagyolt, torz képet kapnánk. A regény ereje ugyanis a részletekben, az ezer színben tündöklő táj- és lélekábrázolásban rejlik. Silja névtelen, a társadalmi hierarchiában alárendelt, státus nélküli élete egy mélyen átélt és átéltsége folytán mélységesen *igaz*, autentikus életet rajzol ki, amelyben el kell felejtünk az európai romantika megszokott kliséit, megoldásait. Silja életét hiba volna leszűkítenünk a romantikus irodalom felfokozott életkultuszának, a viszonzatlan szerelem halállal végződő toposzának illusztrálására – hiába erről szól a történet. Sillanpää nem a finn Goethe, a vágyba bezárt szerelem nála nem lesz öncélúan érzélgős. Silja élete és halála sokkalta józanabb, társadalmilag beágyazottabb, így *igazabban* rajzol meg sorsot – amely a maga pályáján halad beteljesülése felé.

Finnország a huszadik század elején – háttérben az autonómiához vezető 1917-es, majd a '18-as háborús évek – még agrárviszonyok által meghatározott vidéki társadalom. Élettere az egymástól távol eső tanya a hozzá tartozó gazdasági épületekkel. A legközelebbi „templomos falu”-ba is nagy távolságot kell gyalogolni. A jellegzetes finn táj, a kiterjedt erdőségek a közöttük hosszan, kanyarogva végighúzódnó földutakkal, a napfényben szikrázó tavak az ember minden napjainak részei. A táj itt nagyon is hétköznapi életter.

És éppen ezért lehet az ember legbensőbb világának része. Nem a civilizációtól megcsömörlött európai ember vágyakozásának tárgya, amikor is a táj zaklatott idegrendszer menedéke (ideig-óráig), hanem lelki történések része, meghosszabbítása. Nem is a nagy érzelmekre, az eksztatikus pil-

lanatokra tartogatott, hanem a legapróbb dolgokban is ott van. Az itt élő emberek mindennapi gondjait, küszködését a táj jótékonyan takarja be. Az ember éppúgy névtelen, ahogy a táj az. Siljának ezenfelül még a környezetében élők számára sincs neve – apja halála után a jóságos öreg professzor, akihez szolgálatba kerül, az első, aki a lány nevét kérdezi. A regény folyamán Silja ide-oda vetődik, hogy hol él, az maga számára sem fontos. Egyik gazdaház olyan, mint a másik – legfeljebb durvább vagy piszkosabb –, és valahol élni kell... A világ elutasítása és a névtelenség iránti alkati fogékonyság olyan megkapó ebben a figurában. Tegyük hozzá, ez megint csak mélyen a finn társadalomban gyökerezik, hiszen mit számít valakinek lenni a hatalmas erdők között megbújó gerendaházakban?

Persze a korabeli finn társadalom nemcsak Siljából áll. A lány környezetében élők – néhány kivételtől eltekintve – csakis a földmunkával törődő, szűk látókörű parasztok. Azonban Siljában az önmaga névtelensége, senkisége, még azt is mondhatnánk, öntudatlansága (hiszen nem töpreng, csak befogadja sorsát) a szabadság lehetősége. Ezért vált olyan könnyen környezetet, nem függ, nem bonyolódik alá- vagy fölérendeltségi játszmákba. Attól, ami bibliai értelemben a világot jelenti, tökéletesen elkülönül. Siljának gondjai sincsenek, ami megöregítené, de végső soron életben is tartaná, csakis fájdalma. Nyomát sem találjuk benne az európai irodalom „*jederman*”, a

tulajdonságok nélküli ember amoralitásának. Épp ellenkezőleg: Siljában az elkülönülő hajlam, a magánykeresés ad helyt az életét eldöntő sorseseemény várásának: az Armassal való szerelmes együttlétnek, majd az elválást követő teljes világedgenségnek, amit már csak a betegség és a halál követ. A magány számára személyiséget ad. A magyar irodalomban talán Krúdy Gyula *N. N.* című kisregényének névtelen főhőse (*Nomen Nescio*) hasonlítható hozzá valamelyest. Igen, és nem is annyira Kármán regénye, a *Fanni hagyományai*, amelyben a felfokozott érzelem viszi a fő szöveget.

Silja a dolgokat a maguk azonosságában éli meg, a találkozást találkozásként, az elválást elválásként. Mert a találkozás egyesülés, az elválás csonkaság. Ha csakis az egójával, az énjével ragaszkodna első szerelméhez, lehetne sértett, dühös, haragos, megalázott. De fájdalmat a maga tisztaságában nem érezhetne. Önmaga kiüresítése, aminek maga sincs tudatában, és amelyhez a természet asszisztál, ad helyet az élet mint sors benne való munkálkodásának. Éppen azért, mert annyira él, veszi semmibe a halált, nem fél tőle, sőt, tüdőbajának kitörése, az első nap, amikor ágy-nak esik, valóságos ünnepnap. Szent Iván napja múlt, a nyár a leggyönyörűbb napjait éli. Ez a diadalmas nyár a szauna legapróbb réseit is elárasztó napfényvel búcsúztatja Silját. Sillanpää-nak kritikusan felrötták, hogy az ember halálát a természettel való egyesülésként, túlságosan is ünnepi fényekkel festi. De lehet-e más célja annak, aki a világból fokról fokra kivonul?

Sillanpää regényében a nagybetűs sorsnak csak egyik fele Silja halála, másik oldala a kimondás vágyát hordozó természeti táj. Sillanpää tájai arról beszélnek, hogy a sors bármennyire is megmutatkozik, de lényege mégis titok. Lengyel Zoltán *A sors kritikája* című tanulmányában így ír erről: „Ami a sors szférájában a feladatként, feladványként tételeződő rejtély, az orákulum jóslata, az a szép hatáskörének magasabb

rendű területén a megőrzendő titok. Mind a rejtély, mind a titok az igazságra vonatkozik. De míg a sors rejtélyét meg- és feloldó tragikus hős elnémul az igazság kimondhatatlansága előtt, addig a szép ideájának legmagasabb rendű megformálhatósága megőrzi a kifejezés nélküli, a csend titkát.”

Silja öntudatlansága, de nyiladozó vágyakozása, bár még maga sem tudja, mire, már önmagában sorsszerű, mert a látható titokra: a természet sugalmazására van utalva. Íme, még az apja kunyhójában élő, serdülő Silja egyik tapasztalata a nyári éjszákát szemlélve: „A pihenő tó, a partokkal és a szigetekkel, olyan volt ott előtte, mint egy kép; ilyen képet már látott is néha. (...) Mindaz, amit az érzékei fölfogtak, mintha mindenképpen meg akarta volna győzni a leányt a természet gyöngéd jóságáról. Mintha fülébe súgta volna: lehet, hogy hiányzik valami az életedből, de ezen mi nem segíthetünk, mi csak azt tehetjük, hogy mindazzal, amit éléd tárunk, gondozzuk és ápoljuk vágyakozásodat.”

Alighanem Sillanpää legnagyobb zsenije abban rejlik, hogy a természetet, a finn tájat a sorssal egybefonódva, a sors látszásaként tudta ábrázolni. Különös érzéke volt a titokra, amely napsugaras tájaiban – játszó árnyékként – mindenütt ott bujkál.